

Konstantino Regelio floristinis palikimas Vilniaus universiteto herbariume (WI)

Mindaugas Rasimavičius, Audronė Meldžiukienė, Jonas Remigijus
Naujalis

*Vilniaus universitetas, Gamtos mokslų fakultetas, Botanikos ir genetikos katedra,
M. K. Čiurlionio g. 21/27, LT-03101 Vilnius, Lietuva*

Anotacija

Šio darbo tikslas – bendrais bruožais apžvelgti garsaus botaniko K. Regelio augalų herbariumo kolekciją, saugomą VU herbariume (WI). Kolekcija išnagrinėta apžvalginiu-analitiniu metodu, gauti duomenys apžvelgti botaniniu ir geografiniu aspektais.

Reikšminiai žodžiai: K. Regelis, VU herbariumas (WI), herbariumo kolekcija.

ĮVADAS

Prof. Konstantinas Regelis – vienas žymiausių XX a. pirmosios pusės Lietuvos botanikų ir augalų tyrimo organizatorių mūsų krašte (Galinis, 1968). K. Regelis 1922 m. buvo pakviestas į tuometinį Lietuvos universitetą Kaune dėstyti augalų sistematikos ir kitas botanikos disciplinas. Taip pat jam buvo pavesta organizuoti įvairiapusių augalų tyrimus Lietuvoje.

Vienas pirmųjų botanikų mokslinių darbų, kurio ėmėsi K. Regelis Lietuvoje, buvo herbariumo – mokslinės laboratorijos, kur kaupiami, saugomi bei tiriama augalų, grybų ir dumblių rinkiniai, įsteigimas. Dabartiniuose herbariumuose daugiausia kaupiami specialiai sudžiovinti ir mokliškai sutvarkyti augalų pavyzdžiai. Herbariumo pavyzdžiai – svarbūs, išliekamąją vertę galintys turėti originalūs moksliniai dokumentai, kuriais remiantis yra identifikuojami įvairaus rango augalų taksonai. Be herbariumo rinkinių faktiškai jokiam krašte neįmanoma vykdyti nei floristinių, nei botanikų geografinių tyrimų. O būtent

tokio pobūdžio lauko botaninius tyrimus visų pirma ir planavo plėtoti Lietuvoje K. Regelis. Todėl jo sumanymas botaninius tyrimus pradėti nuo herbariumo kūrimo buvo labai teisingas sprendimas, juolab kad herbariumo pavyzdžiai reikalingi ir botanikos studijoms. Kaupti augalų herbarinę kolekciją K. Regelis pradėjo prie naujai jo paties įkurto Botanikos sodo (Klimavičiūtė, 2000).

Šios publikacijos tikslas – trumpai apžvelgti iki šiol nenagrinėtus K. Regelio augalų rinkinius, kurie saugomi Vilniaus universiteto herbariume.

METODIKA

Autentiškos K. Regelio sukauptos herbariumo kolekcijos analizei buvo panaudotas jungtinis apžvalginis-analitinis metodas. Pirmiausiai apžvalginiu metodu buvo surinkti duomenys apie K. Regelio augalų rinkinius, kurie yra registruoti VU herbariumo kataloge. Po to buvo atlikta K. Regelio augalų rinkinių administracinė, botaninė ir geografinė analizė. Taip pat papildomai atlikta VU herbariumo užsienio ir demonstracinių herbarinių rinkinių analizė. Induočių augalų įvairaus rango taksonų lotyniški pavadinimai yra pateikti pagal Z. Gudžinsko (1999) leidinį „Lietuvos induočiai augalai“.

REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

Lietuvoje K. Regelis surinko gana gausią induočių augalų kolekciją, kurią sudaro 2301 herbariumo pavyzdys. Visa kolekcija saugoma Vilniaus universiteto herbariume, kuriame apskritai sukaupta apie 300 000 herbariumo pavyzdžių.

Didžiausia jų dalis tenka induočių augalų rinkiniams, o pats induočių augalų herbariumas susideda iš trijų pagrindinių skyrių. Pirmajame – Senojo Vilniaus universiteto herbariumo skyriuje sukaupta apie 15 000 herbariumo pavyzdžių, daugiausia iš XIX a. Lietuvoje augalų mokslinis herbarizavimas prasidėjo XVIII a. pabaigoje, kai į Vilniaus universitetą 1781 m. atvyko dirbti Žanas Emanuelis Žiliberas

(J. E. Gilibert). Deja, paties Ž. E. Žilibero ir kai kurių kitų jo amžininkų surinktų augalų rinkiniai dėl įvairių, daugiausia istorinių priežasčių, Vilniaus universiteto herbariume nėra išlikusių. Antrajame – Lietuvos induočių augalų herbariumo skyriuje sukaupta apie 140 000 augalų pavyzdžių. Būtent šio skyriaus didelę dalį sudaro K. Regelio ir jo bendradarbių surinkti augalai – viso apie 10 000 herbariumo pavyzdžių, kurie į Vilniaus universiteto herbariumą iš Vytauto Didžiojo universiteto atkeliavo 1940 m. Šiame rinkinyje daugiausia augalų yra surinkta asmeniškai paties K. Regelio (1 pav.) ir žinomo to laikotarpio floristo Jurgio Kuprevičiaus (Natkevičaitė-Ivanauskienė, 1994).

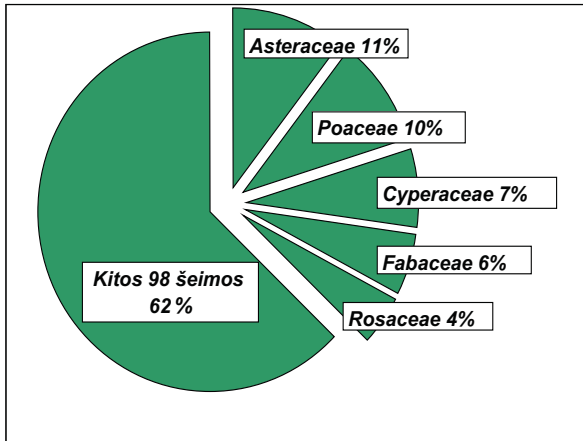

1 pav. K. Regelio ranka rašyta originali herbariumo pavyzdžio etiketė

Trečiajame – pasaulio floros herbariumo skyriuje sukaupta apie 40 000 augalų pavyzdžių. Šiame skyriuje didesnė augalų dalis K. Regelio pastangomis mainais gauta iš įvairių užsienio šalių. Lietuvos floros augalų pavyzdžiai, vadinamieji eksikatai, bendrai įvardyti kaip „Flora Lituana exsiccata“, savo ruožtu pateko į kitų šalių herbariumus.

K. Regelio surinktos induočių augalų kolekcijos taksonominė analizė parodė, kad ją sudaro 686 rūšių augalai iš 103 šeimų (2 pav.). Pirmųjų trijų šeimų, kurios yra gausios rūšių – *Asteraceae* Dumort., *Poaceae* (R. Br.) Bernhart, *Cyperaceae* Juss. – padėtis herbariniame K. Regelio

rinkinyje sutampa ne tik su Lietuvos, bet ir visų trijų Pabaltijo šalių floros sisteminiu spektru (Natkevičaitė-Ivanauskienė, 1983). Tai rodo, kad K. Regelio surinkta augalų kolekcija yra objektyvus mūsų krašto floros sudėties ir struktūros rodiklis.

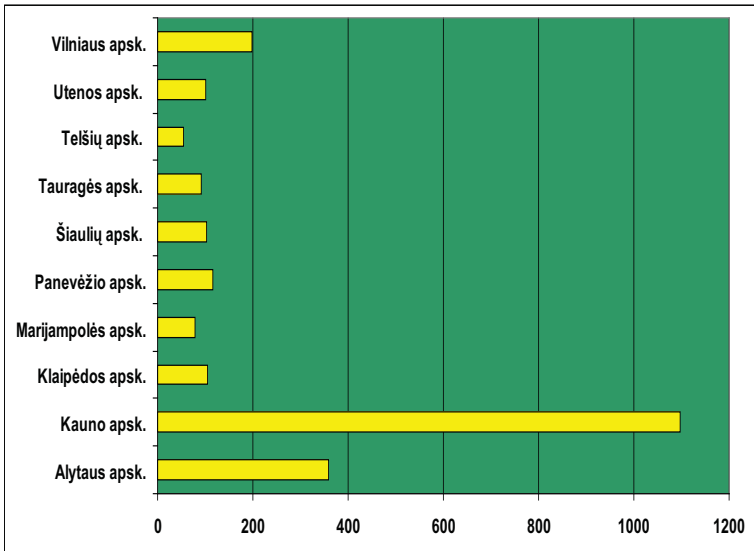
2 pav. K. Regelio herbariumo kolekcijos augalų šeimų sisteminis spektras

K. Regelio surinktos kolekcijos pagrindą sudaro Kauno miesto apylinkių augalai. Tai visiškai suprantama. Iš kitos pusės, K. Regelio surinktos induočių augalų kolekcijos geografinė-administracinė analizė parodė, kad rinkinyje yra augalų pavyzdžiai iš visų 10-ties dabartinių Lietuvos apskričių (3 pav.). Taigi K. Regelis lankėsi daugelyje Lietuvos vietų ir buvo gerai susipažinęs su mūsų krašto gamtinių sistemų įvairove.

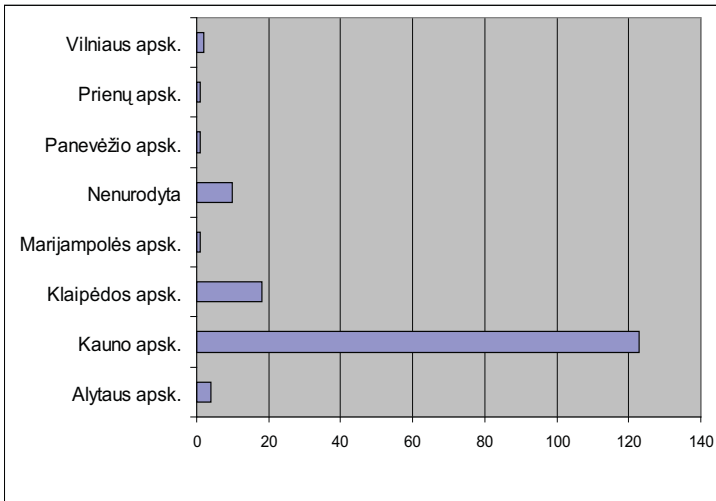
K. Regelis rinko ne tik savaiminius, bet ir adventyvinus mūsų krašto augalus. Jo kolekcijoje yra vienintelis Lietuvoje surinktas ir Vilniaus univeristeto herbariume saugomas *Silene dichotoma* Ehrh. (dvišakė naktiziedė) herbarizuotas pavyzdys, surinktas ir identifikuotas kartu su J. Kuprevičiumi 1925 m. Marijampolės r. Daukšių kaimo apylinkėse. Tai retas Lietuvoje adventyvinis augalas, tarpstantis laukuose ir palaukėse.

Kaip jau buvo minėta, induočių augalų herbariumo Pasaulio floros skyriaus pagrindas ir dabar yra K. Regelio vykdytų aktyvių mainų su užsienio šalimis metu gauti augalų pavyzdžiai. Siekiant plėtoti tarptautinius augalų mainus, K. Regelio iniciatyva iš pradžių buvo parinkta 160 mūsų krašto augalų rūšių rinkinys „Flora Lituana exsiccata“. Šis rinkinys dalimis po 20 rūšių kiekvienoje buvo išsiųstas į įvairias šalis (Natkevičaitė-Ivanauskienė, 1994). Tarptautinė augalų mainų programa pradėta vykdyti 1933 m., augalų pavyzdžiai buvo siunčiami į Taivano (Kinija), Miuncheno, Berlyno (Vokietija), Klužo (Rumunija), Oslo (Norvegija), Tartu (Estija), Budapešto (Vengrija), Ženevos (Šveicarija), Briuselio (Belgija), Sankt-Peterburgo (Rusija), Rygos (Latvija) botanikos institutus ir botanikos sodus (Regelis, 1935). Laipsniškai gaunami augalų herbariumų pavyzdžiai iš įvairių šalių. Dauguma eksikatų pavyzdžių taip pat buvo surinkti Kauno apylinkėse (4 pav.).

Joks kitas botanikas, be K. Regelio, Lietuvoje tokio masto tarptautinės augalų mainų programos iki šiol nėra įgyvendinęs.

3 pav. K. Regelio surinktų herbariumo lapų pasiskirstymas Lietuvos apskrityse

4 pav. K. Regelio surinktų augalų eksikatų pavyzdžių pasiskirstymas

Aukšto lygio universitetinės botanikos studijos neįmanomos be kokybiškos demonstracinės medžiagos. Todėl K. Regeliui vadovaujant buvo paruoštas studijoms skirtas demonstracinis herbariumas, kurį kartu su profesoriumi parengė jo diplomantai J. Kuprevičius, A. Minkevičius ir M. Natkevičaitė. Demonstracinį herbariumą sudaro itin kruopščiai surinkti ir sutvarkyti augalų pavyzdžiai, pritvirtinti prie kieto pagrindo ir aplenkti plėvele su apsiūtais kraštais. Taip sutvarkyti augalai labai gerai išsilaikė iki šių laikų ir vis dar naudojami kaip mokymo priemonė studijoms. Demonstracinį herbariumą sudaro 250 augalų pavyzdžių, herbarizuotų 1870–1931 m. Seniausias herbariumo pavyzdys *Trapa natans* L. (plūduriuojantysis agaras) yra iš rinkinio „Flora von Magdenburg“ ir surinktas 1870 m. H. Eggent'o Vokietijoje. Užsienio floros augalų pavyzdžiai šioje kolekcijoje sudaro 30 %, daugumą jų yra iš Prancūzijos, Suomijos, Švedijos, Šveicarijos, Vokietijos. Iš tuometinio Kauno botanikos sodo surinkti augalų pavyzdžiai demonstraciniame herbariume sudaro 7 %.

IŠVADOS

1. K. Regelis – XX a. pirmos pusės novatoriškų botaninių idėjų skeleidėjas ir vykdytojas Lietuvoje. Jis prie Botanikos sodo Kaune pradėjo kaupti pirmąjį to meto nepriklausomoje Lietuvoje herbariumą.
2. K. Regelio asmeniškai surinktą herbariumo kolekciją, saugomą VU herbariume, sudaro 2301 induočių augalų pavyzdys, tarp kurių yra 686 rūšių atstovai iš 103 šeimų.
3. Daugelį herbariumo pavyzdžių K. Regelis yra surinkęs Kauno ir Alytaus apskrityse. Administracinė, geografinė K. Regelio augalų kolekcijos analizė parodė, kad surinktų augalų pavyzdžių yra iš visų 10-ties dabartinių Lietuvos apskričių.
4. K. Regelio pradėti vykdyti eksikatų mainai su įvairiomis užsienio šalimis davė pradžią Pasaulio floros herbariumui – vienam iš dabartinių Vilniaus universiteto herbariumo skyrių.
5. Mokymo tikslams K. Regelis kartu su savo diplomantais paruošė mokomąjį-demonstracinį herbariumą, sudarytą iš 250 induočių augalų rūšių.

LITERATŪRA

- GALINIS, V. 1968. *Lietuvos floros tyrinėtojai*. Vilnius, 48 p.
- GUDŽINSKAS, Z. 1999. *Lietuvos induočiai augalai*. Vilnius, 212 p. ISBN 9986-662-14-1.
- KLIMAVIČIŪTĖ, J. 2000. Profesoriaus K. Regelio biografijos ir mokslinės veiklos metmenys. *Botanica Lithuanica*, 6(1), p. 65–83.
- NATKEVIČAITĖ-IVANAUSKIENĖ, M. 1983. *Botaninė geografija ir fitocenologijos pagrindai*. Vilnius, 280 p.
- NATKEVIČAITĖ-IVANAUSKIENĖ, M. 1994. Lietuvos herbariumas. *Lietuvos mokslas*, p. 66–76.
- REGELIS, K. 1935. Vytauto Didžiojo universiteto Botanikos sodas, muziejus ir kabinetas 1932–34 metais. *Vytauto Didžiojo universiteto Botanikos sodo raštai*, t. 3, p. 128–148.

KONSTANTIN REGEL'S FLORISTICAL HERITAGE IN VILNIUS
UNIVERSITY'S HERBARIUM (WI)

Summary

The review – analytic analysis of plants' collection made by K. Regelis and stored in the herbarium of the Vilnius University showed that this collection consists of 2031 pages of herbarium. Among them plants of 686 species and 103 families have been found. The richest by the number of species are the families of *Asteraceae*, *Poaceae*, *Cyperaceae*. The majority of the samples of the herbarium are collected in Kaunas and Alytus counties. The exsiccats' exchange carried by K. Regelis with the foreign countries was the basis for the global flora herbarium. K. Regelis together with his graduates collected the 250 plants species demo herbarium for educational purposes which is used until today.

Keywords: K. Regel, VU herbarium (WI), herbarium collection